

Maciej M. Sokołowski

Energia chińskiego smoka : próba zdefiniowania chińskiej polityki energetycznej

Pisma Humanistyczne 9, 155-173

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maciej M. Sokołowski

Energia chińskiego smoka. Próba zdefiniowania chińskiej polityki energetycznej

Wiek xx był czasem starcia dwóch wielkich płyt tektonicznych — kapitalizmu i socjalizmu. Te dwie odmienne płaszczyzny stosunków politycznych, społecznych, gospodarczych, ścierały się ze sobą na każdym możliwym polu: kulturowym, technicznym, sportowym czy militarnym. Obszary te w sposób naturalny się zazębiają (np. technika i wojskowość, sport i kultura), co tym samym pokazuje zaciętość rywalizacji państw Wschodu oraz Zachodu.

Linia podziału Wschód — Zachód, wyznaczana od Szczecina (a raczej od Lubecki) do Triestu popularną Churchillowską „żelazną kurtyną”, miała dwa ważne punkty odniesienia. Były nimi Stany Zjednoczone oraz Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. Państwa te stały się liderami wzajemnie zwalczających się systemów kapitalistycznego i socjalistycznego, determinując ruchy swoich sojuszników zrzeszonych w ramach Paktu Północnoatlantyckiego i EWG czy Układu Warszawskiego i RWPG.

Ten dwubiegunowy układ „imperium zła” — „imperializm amerykański” wydawał się być układem stabilnym, zamrożonym. „Zimna wojna” skutecznie „zamrażała” toczącą się pod warstwą grubego lodu walkę gorących żywiołów. I chociaż raz po raz toczona pod skórą ropa — lawa „gorącego konfliktu” — przebijała tę skorupę, wylewając się na zewnątrz i przybierając formę większych lub mniejszych kryzysów (np. w 1950 r. w Korei czy w 1962 r. na Kubie), to jednak aż do 1989 r. nic w ewidentny sposób nie wskazywało na to, iż któryś z tych światów ulegnie rozpadowi.

Gdzieś obok tego duopolu, już od samego początku swojego powstania, stopniowo, lecz z biegiem lat szybciej, coraz większe znaczenie zaczęła odgrywać Chińska Republika Ludowa. Nie tylko skorzystała ona na wzajemnej rywalizacji tandemu USA — ZSRR, ale i potrafiła znaleźć własną szansę, wykorzystując swój olbrzymi potencjał gospodarczy wynikający m.in. z uwarunkowań geograficznych, demograficznych czy surowcowych. I chociaż ideowo zakorzeniona była (i jest) w systemie socjalistycznym, potrafiła wdrożyć pewne elementy ustroju kapitalistycznego, wchodząc na ścieżkę wzrostu gospodarczego — tworząc tym samym specyficzną odmianę komunizmu, który w mojej ocenie nazwać można swoistym chińskim

wytworem ideologiczno-gospodarczym — chinmunizmem¹. W ciągu ostatnich 30. lat w Chinach kształtuje się bowiem teoretyczna koncepcja „socjalizmu z chińską specyfiką”, który pod wieloma względami różni się zasadniczo od klasycznej wersji marksistowskiej i od systemu realnego socjalizmu. Zdaniem Henryka Chołaja jest to schińszczona wersja marksizmu, przemyślana implantacja świadcząca o innowacyjności systemu. Rozwój tej koncepcji odbywa się bez przerwy². Można spotkać się również z dalej idącymi poglądami, w świetle których realny komunizm, realny maoizm, jak również realny socjalizm dawno załamały się w Chinach, nawet jeśli w sferze językowej pozostały ich semantyczne relikty. Gdyby kierować się tylko rdzeniami tych słów i charakteryzować ChRL jako państwo socjalistyczne, to popełniałoby się wielki błąd. Analiza słowa „socjalistyczny” wykazuje bardzo szybko, że w wielu dziedzinach pozory mylą³.

Sytuacja ta sprawia, iż dzisiaj, ponad 20 lat po upadku komunizmu i rozpadzie radzieckiej strefy wpływów i samego ZSRR, ciężko jest budować jakiegokolwiek modele światowej preponderancji, pomijając ChRL. Światowy kryzys gospodarczy, problemy gospodarcze USA oraz strefy euro przyłożone do chińskiego wzrostu gospodarczego — dla którego olimpiada w 2008 r. organizowana w Pekinie, Expo 2010 w Szanghaju czy chiński program kosmiczny są tylko „wisienkami na torcie” — uświadamiają nam, iż Państwo Środka w XXI w. będzie wysuwać się na prowadzenie globalnej stawki. O ile już nie jest na prowadzeniu.

Ten chiński fenomen można obserwować na wielu płaszczyznach. W moim artykule skupię się „tylko” (a może raczej „aż” — z uwagi na jej wagę) — na jednej kwestii. Będzie nią chińska polityka gospodarcza w wymiarze energetycznym. Problematykę tę będę rozpatrywał w ujęciu ogólnych uwag o polityce energetycznej oraz zagadnienia planowania gospodarczego, które przedstawię szerzej, odwołując się do podziału na planowanie dyrektywne i indykatywne. Wskażę również specyfikę chińskiego podejścia do planowania gospodarczego. By je lepiej naświetlić odwołam się do japońskich planów gospodarczych. Ustalenia te będą dobrym tłem dla przeanalizowania „chińskiej drogi energetycznej” wyznaczanej za pomocą kolejnych Pięcioletnich Wytycznych. Z uwagi na ich znaczenie w ustroju społeczno-gospodarczym ChRL poświęcę im oddzielne miejsce, odnosząc się do tych ich punktów, które bezpośrednio czy też pośrednio wpływają na sytuację chińskiego sektora energetycznego. Do wywołanej branży, w podziale na jej poszczególne sektory (wyznaczane przedmiotowo) odniosę się natomiast w ostatniej części artykułu. Kończąc moje rozważania, spróbuję wskazać kierunki rozwoju sektora energetycznego ChRL oraz dokonać oceny chińskich działań w stosunku do energetyki.

¹ W języku ang.: *chinmunism*, por. nieukończone jeszcze prace prowadzone w tym zakresie na Uniwersytecie Jerzego Waszyngtona przez J. Jixuan Hu.

² H. Chołaj, *Powrót olbrzymia w zglobalizowanym świecie*, Warszawa 2011, s. 137.

³ K. Tomala, *Procesy reform zmieniają Chiny* [w:] *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform*, red. K. Tomala, Warszawa 2001, s. 19.

Kilka uwag o polityce energetycznej

Polityka to słowo pochodzące z języka greckiego i oznacza „sprawy państwowe” (*politiká*). W ujęciu politologicznym, w którym to pojęcie polityki ma charakter podstawowy, oznacza całokształt relacji pomiędzy jednostkami a wspólnotą i wspólnotami państw⁴. Definiować ją można na wiele sposobów⁵. Jednym z nich może być określenie jej jako sztuki czy też nauki rządzenia państwem, organizacji, kierowania i administrowania sprawami wewnętrznymi i zewnętrznymi kraju⁶. Z pojęciem tym związana jest wyróżniana na gruncie prawa administracyjnego polityka administracyjna. Może być ujmowana jako program działania dla całej administracji publicznej, jak również jako programy dla poszczególnych sfer działania administracji publicznej⁷. W tym ujęciu (program działania administracji dla tej sfery gospodarki, jaką jest energetyka) znaleźć można politykę energetyczną państwa⁸. Polityka administracyjna może być także odczytywana jako plan stworzony dla administracji publicznej, którego treścią jest określona wiedza niezbędna do osiągnięcia wyznaczonych celów. Polityka administracyjna to również polityka prawa, czyli takiego budowania norm prawnych, aby ich realizacja umożliwiała osiągnięcie założonych celów⁹. W odniesieniu do działań administracji publicznej polityka może oznaczać również albo sztukę rządzenia, albo sztukę zarządzania (administrowania)¹⁰.

Odnosząc się do powyższych ustaleń, można wskazać, iż w prostym przełożeniu polityka energetyczna jest sztuką zarządzania energetyką. Polityka energetyczna jest również instrumentem kierującym działania państwa i jego organów w odniesieniu do energetyki¹¹. Politykę energetyczną można także określić jako kompleks funkcjonalnie ze sobą powiązanych działań prawnych i faktycznych podejmowanych przez państwo (a ściślej — przez organy państwa) zmierzających do takiego ukształtowania sektora energetycznego gospodarki (jego organizacji i reguł funkcjonowania), aby w sposób optymalny „realizował” on określone cele społeczno-

⁴ J. Bartyzel, B. Szlachta, A. Wielomski, *Encyklopedia polityczna*, t. 1, Radom 2007, s. 305.

⁵ Zob. R. Scruton, *Słownik myśli politycznej*, Poznań 2002, s. 287–288, por. *Encyklopedia wiedzy politycznej*, red. M. Chmaj, J. Marszałek-Kawa, W. Sokół, Toruń 2005, s. 255.

⁶ Zob. W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1968, s. 695.

⁷ M. Waligórski, *Polityka energetyczna państwa jako sektorowa polityka administracyjna*, „Biuletyn Urzędu Regulacji Energetyki”, nr 4(2008), s. 69.

⁸ Por. M. M. Sokołowski, *Wyzwania współczesnej energetyki, a aktywności organów administracji. Studium wybranych przypadków* [w:] *Wybrane węzłowe zagadnienia współczesnego prawa energetycznego*, red. A. Walaszek-Pyziół, Kraków 2012, s. 46–47.

⁹ M. Domagała, *Polityka energetyczna* [w:] *Polityka administracyjna państwa. IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa Stryków 7–9 września 2008 r.*, red. J. Łukasiewicz, Rzeszów 2008, s. 199.

¹⁰ M. Swora, Z. Muras, *Komentarz do art. 13* [w:] *Prawo energetyczne. Komentarz*, red. M. Swora, Z. Muras, Warszawa 2010, s. 876.

¹¹ M. M. Sokołowski, *Wyzwania współczesnej energetyki...*, op. cit., s. 51.

gospodarcze¹². Cele te mogą być wyznaczane przy użyciu różnych form prawnych. Pomocne mogą być akty kierunkujące działania administracji publicznej (polityki, strategię, programy, plany, czy też *exposé*). Cele mogą być również określone na poziomie zasadniczym (konstytucyjnym), jak również ustawowym. Dla przykładu, zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. — Prawo energetyczne¹³, cele to: zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego kraju, wzrostu konkurencyjności gospodarki i jej efektywności energetycznej, a także ochrona środowiska.

Pewną specyfiką polityki energetycznej, widoczną w szczególności w Unii Europejskiej (ale nie tylko), jest łączenie jej z polityką klimatyczną (w Chinach będzie to raczej polityka ochrony środowiska — o czym dalej). Abstrahując od oceny zasadności tego podejścia (postrzegania polityki energetycznej łącznie z polityką klimatyczną), wyjaśnić trzeba, iż chodzi tu przede wszystkim o postanowienia tzw. „pakietu klimatyczno-energetycznego” — ostatecznie uzgodnionego w 2008 r., a formalnie przyjętego w 2009 r. zestawu aktów prawnych ustawiających wektor rozwoju europejskiej energetyki na określony kierunek¹⁴. Kierunkiem tym jest rozwój odnawialnych źródeł energii, redukcja emisji gazów cieplarnianych oraz poprawa efektywności energetycznej. Jednym z instrumentów umożliwiających osiągnięcie tego stanu, postulowanego w ramach Unii Europejskiej w zakresie wspomnianych trzech komponentów, są tzw. „cele 3x20%”, mierzone w ramach całej UE-27 i mające swoje przełożenie na cele dla poszczególnych państw członkowskich (obecnie w stosunku do energii odnawialnej i redukcji emisji, a w niedługiej przyszłości do efektywności energetycznej, czego wyrazem są prace prowadzone w odniesieniu do dyrektywy o efektywności energetycznej)¹⁵.

Podsumowując tę część rozważań — będącą zaledwie wstępem do dalszej, szczegółowej analizy jednostkowej już polityki energetycznej konkretnego państwa — polityka energetyczna, tak jak klasyczna polityka, polegająca na zdobyciu i utrzymaniu władzy, jest w mojej ocenie sztuką zarządzania energetyką. Sztuką — gdyż wymaga pogodzenia wielu sprzecznych interesów, jak również podejmowania istotnych z punktu widzenia gospodarki oraz społeczeństwa decyzji, a w kolejnym etapie — ich realizacji. Kierunkuje ona działania państwa i jego organów w dążeniu do osiągnięcia wcześniej założonych celów w odniesieniu do energetyki i powiązanych z nią dziedzin gospodarki. Determinuje ona zatem ukształtowanie sektora mającego w XXI w. strategiczne, i ciągle rosnące, znaczenie dla państwa, jego gospodarki i społeczeństwa.

¹² A. Walaszek-Pyziół, *Energia i prawa*, Warszawa 2002, s. 13.

¹³ Tekst jedn. z 2006 r. Dz.U. Nr 89, poz. 625 ze zm.

¹⁴ Zob. szerz. M. M. Sokołowski, *W stronę polityki klimatyczno-energetycznej* [w:] *Polska polityka energetyczna — wczoraj, dziś, jutro*, Warszawa 2010, s. 67–70, F. Elżanowski, M. M. Sokołowski, *Proces inwestycyjny w kontekście pakietu klimatyczno-energetycznego Unii Europejskiej* [w:] *Energetyka i ochrona środowiska w procesie inwestycyjnym*, red. M. Cherka et al., Warszawa 2010, s. 123–128.

¹⁵ Zob. UE. *Porozumienie ws. efektywności energetycznej — mniej ambitne*, <http://wyborcza.pl/1,91446,11936421,UE__Porozumienie_ws__efektywnosci_energetycznej__.html>, [16.06.2012].

Kilka uwag o planowaniu gospodarczym

Polityka energetyczna Chin jest jednym z elementów generalnej chińskiej polityki gospodarczej. Obie silnie korespondują z pojęciem planowania gospodarczego. Z powodu specyfiki chińskiego ustroju gospodarczego warto poczynić kilka uwag na temat tego ostatniego pojęcia, tak by w kontekście kolejnych ustaleń móc spojrzeć na chińską politykę energetyczną z szerszej perspektywy.

W literaturze rozróżnia się kilka rodzajów planowania gospodarczego. Wymieni tu można m.in. podziały według zakresu przedmiotowego, zakresu podmiotowego, horyzontu czasowego, sposobu formułowania zadań i techniki ich realizacji oraz ośrodków planowania¹⁶. W kontekście tematyki niniejszego artykułu istotne jest w szczególności planowanie wyróżniane według sposobu formułowania zadań i techniki ich realizacji, w którym to dokonuje się podziału na planowanie dyrektywne oraz indykatywne. To pierwsze (planowanie dyrektywne) ma charakter obligatoryjny, tj. normatywno-nakazowy, dotyczący przeważającej części albo nawet całego planu. Cechą drugiej kategorii (planowania indykatywnego) jest to, iż przyjęte cele są wytyczone orientacyjnie, a wobec wykonawców planu ustala się i stosuje głównie pośrednie parametry i bodźce¹⁷.

Przywołany podział jest silnie skorelowany z ustrojem społeczno-gospodarczym panującym w danym kraju. I tak planowanie indykatywne przypisać należy państwom kapitalistycznym, a planowanie dyrektywne państwom socjalistycznym. Podział ten mocno zarysował się również w historii. Obie te formy planowania gospodarczego były wykorzystywane w tak ustalonych grupach państw w XX w. Do wybuchu II wojny światowej najbardziej rozbudowany system centralnego planowania gospodarczego stworzono w ZSRR — od poł. lat 20. XX w. (początek pierwszego planu pięcioletniego 1928–1933) planowanie przybrało tam charakter dyrektywny, kompleksowy, monistyczny (jeden naczelny ośrodek planistyczny) i adresowy (tzn. zadania planowe i środki ich realizacji rozpisywano na poszczególne podmioty wykonawcze). Taki typ planowania gospodarczego był konsekwencją niemal całkowitego wyparcia prywatnej własności środków produkcji przez sektor państwowy i zetatyzowaną spółdzielczość; w rezultacie sowieckie centralne planowanie gospodarcze stało się alternatywą rynku i podstawowym narzędziem regulacji gospodarki nakazowej typu socjalistycznego¹⁸. Z uwagi na pewne podobieństwo — przynajmniej w początkowej fazie budowy chińskiej gospodarki — planowania w ChRL z planowaniem gospodarczym w ZSRR, trzeba przytoczyć kilka najważniejszych cech charakteryzujących planowanie dyrektywne. Wyrazem tego podobieństwa niech będą słowa Liu Shaoqi, drugiej osoby w Państwie Środka

¹⁶ Zob. J. Luszniwicz, *Planowanie gospodarcze*, <<http://biznes.pwn.pl/index.php?module=haslo&id=4009528>>, [17.06.2012].

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

lat 50.: „droga sowiecka jest drogą, którą ostatecznie oberze cała ludzkość — a ominąć tej drogi nie sposób”¹⁹.

Jeżeli chodzi o specyfikację tej „drogi”, prowadzącej do osiągnięcia modelu sowieckiego, to wskazać należy, iż jedną z najbardziej jaskrawych cech jest centralizacja decyzji ekonomicznych, czyli centralizacja gospodarowania. Decyzje dotyczące wielkości produkcji, jej struktury i metod wytwarzania oraz zasad i form podziału produktu społecznego są podejmowane centralnie przez jeden ośrodek dyspozycyjny. Gospodarowanie jest więc tutaj realizowane przez jeden ośrodek woli. Wyklucza to mechanizm rynkowy, którego działanie jest niemożliwe bez decentralizacji gospodarowania, czyli bez realizacji gospodarowania przez wiele niezależnych ośrodków woli. Rolę narzędzia gospodarowania i koordynacji funkcjonowania gospodarki społecznej musi w gospodarce scentralizowanej przejąć planowanie ekonomiczne²⁰. Następuje tu zatem skupienie wszystkich decyzji makroekonomicznych, ale i mikroekonomicznych, determinujących zachowania przedsiębiorstw i konsumentów, w rękach jednego ośrodka decyzyjnego — centralnego planisty²¹. Jego istotą jest właśnie planowanie dyrektywne, będące głównym narzędziem oddziaływania centrum na poszczególne podmioty oraz na całość gospodarki. W procesie planowania wyznaczane są parametry ilościowe i jakościowe, które w sposób obligatoryjny powinny zrealizować podmioty objęte planowaniem. W tym sensie planowanie jest utożsamiane z regulowaniem gospodarki²², a nawet szerzej, tj. z kierowaniem gospodarką. Centralne planowanie nie polega bowiem na samym układaniu planów, lecz również na ich wykonywaniu. Wśród środków, za pomocą których państwo zapewnia wykonanie planów, można wyróżnić nakazy administracyjne i bodźce ekonomiczne. Pierwsze polegają na tym, że przedsiębiorstwa otrzymują zadanie wyprodukowania określonych ilości poszczególnych wyrobów, a także nakazy w zakresie pewnych wskaźników techniczno-ekonomicznych. Drugie polegają na tym, iż państwo stwarza określone warunki (za pomocą cen, płac, funduszu zakładowego, systemów premiowania itp.), które skłaniają przedsiębiorstwo do produkcji artykułów potrzebnych społeczeństwu, a więc zgodnie z założeniami planu państwowego²³.

¹⁹ I tak w 1953 r. przygotowano plan pięcioletni (zatwierdzony w 1955 r.), powołano do życia państwowy urząd statystyczny. Wytyczne przewidywały budowę 700 wielkich zakładów przemysłowych, z których 150 miało zostać wyposażonych ze środków przekazanych przez ZSRR. Planowano budowę elektrowni pracujących na 3 zmiany, hut żelaza i stalowni, rafinerii ropy naftowej i zakładów petrochemicznych. 28 tys. chińskich obywateli posłano na szkolenia do ZSRR, z ZSRR do Chin przybyło 11 tys. radzieckich specjalistów, zob. J. Fenby, *Chiny. Upadek i narodziny wielkiej potęgi*, Kraków 2009, s. 517.

²⁰ W. Samecki, *Gospodarowanie za pomocą planowania. Analiza krytyczna*, *Ekonomia* 8, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 2262, Wrocław 2000, s. 13.

²¹ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna w Polsce*, Warszawa 2009, s. 312.

²² Ibidem.

²³ J. Górski, M. Nasiłowski, Z. Sadowski, W. Sierpiński, *Ekonomia polityczna. Zarys popularny*, Warszawa 1964, s. 96.

W tej kategorii planowania następuje zatem zjawisko monopolizacji ośrodka decyzyjnego, mającego w tym modelu cechę omnipotencji i wielozadaniowości planistycznej, rozumianej jako dostęp do danych i informacji oraz możliwość kierowania wszystkich obszarów życia społeczno-gospodarczego. Z reguły jednak plan centralny ma charakter selektywny. Obejmuje zadania wiodące, które pociągają za sobą rozwój gospodarczy, lub zadania istotne dla dobrobytu społecznego czy obrony kraju. W zależności od warunków — przykładowo — trudności gospodarczych — planowanie zmienia swój zasięg²⁴. Z drugiej strony doktryna socjalistyczna wskazywała, iż plan centralny, rozumiany jako plan rozwoju społeczno-gospodarczego, był systemem złożonym z bardzo dużej liczby elementów. Powodowało to konieczność wyodrębnienia stadiów lub faz, które realizowane były kolejno przez jeden organ podejmujący decyzję albo kolejno i jednocześnie przez różne organy²⁵.

Aby móc kierować całością gospodarki należy posługiwać się odpowiednim aparatem administracji gospodarczej. Z kolei organizacja tego aparatu oparta musi być na zasadach hierarchicznego podporządkowania. Jest to konieczne co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, aby zadania wynikające z podejmowanych decyzji centralnie mogły być doprowadzone w odpowiedniej formie do każdego przedsiębiorstwa. Po drugie, aby informacje płynące od przedsiębiorstw mogły być gromadzone, przetwarzane i opracowywane w takiej postaci, która czyniłaby je przydatnymi przy podejmowaniu decyzji i sprawowaniu kontroli na szczeblu centralnym. Organizacja gospodarki centralnie planowanej opiera się więc na powiązaniach pionowych przy jednoczesnym braku powiązań poziomych (co do zasady)²⁶.

I tak socjalistyczne instytuty i zespoły naukowe pracowały nad wyrafinowanymi modelami i metodami planowania oraz sterowania gospodarczego, a w praktyce — co słusznie podkreśla Maciej Bałtowski — zasada planowości sprowadzała się do dyrektywnego, biurokratycznego, scentralizowanego i drobiazgowego przydzielania zadań produkcyjnych²⁷. Nigdy nie wdrożono na szerszą skalę potencjalnie możliwych narzędzi planistycznych bazujących na metodach matematycznych czy optymalizacyjnych. Plany zawsze były narzędziem realizacji celów pozaekonomicznych²⁸. Niemniej jednak w literaturze przedmiotu ekonomii politycznej dumnie podkreślano wyższość socjalistycznej gospodarki planowej nad gospodarką kapitalistyczną. Argumentowano to tym, iż w „przeciwieństwie do ustroju kapitalistycznego, w którym proporcjonalność jest przypadkiem”, rzekomy „rozwój gospodarki odbywa się cyklicznie i towarzyszą mu periodycznie powtarzające się kryzysy, gospodarka socjalistyczna, wolna od kryzysów rozwija się nieprzerwanie

²⁴ Z. Narski, *Gospodarka sterowana kontra gospodarka liberalna*, Toruń 1995, s. 64.

²⁵ H. Kryński, *Planowanie rozwoju społeczno-gospodarczego*, Warszawa 1978, s. 16.

²⁶ Ibidem, s. 20.

²⁷ M. Bałtowski, *Gospodarka socjalistyczna...*, op. cit., s. 97.

²⁸ Ibidem.

po linii wstępującej i w szybkim tempie”²⁹. Społeczeństwo socjalistyczne dokonuje natomiast „planowego podziału pracy między gałęzie i rejony gospodarcze oraz zapewnia najbardziej racjonalne rozmieszczenie produkcji, a planowa gospodarka socjalistyczna „uwalnia społeczeństwo od cechującego gospodarkę kapitalistyczną kolosalnego marnotrawstwa pracy społecznej, związanej z konkurencją i anarchią produkcji” oraz stwarza „możliwość najbardziej oszczędnego i efektywnego wykorzystania wszystkich zasobów”, ujawniając „wciąż nowe źródła i rezerwy wzrostu produkcji”³⁰. Podczas gdy w tej arkadyjskiej wizji „gospodarka kapitalistyczna nieuchronnie rodzi bezrobocie, które kapitałiści wykorzystują jako środek zapewniający ich przedsiębiorstwom tanią siłę roboczą”, planowa gospodarka socjalistyczna „wyklucza bezrobocie i zapewnia możliwość najpełniejszego wykorzystania całej siły roboczej społeczeństwa”³¹.

Wizja i rewizja chińskiego planowania gospodarczego

Skuteczność centralnego planowania gospodarczego, przede wszystkim w wersji socjalistycznej (dyrektywnej), pozostawiała wiele do życzenia; wyrazem tego było m.in. częste niewykonywanie planowych zadań i problemy z utrzymaniem równowagi strukturalnej. Przełom lat 80. i 90. XX w. przyniósł zmierzch dyrektywnej formy planowania. Transformacja ustrojowa większości państw socjalistycznych doprowadziła do ograniczenia centralnego planowania gospodarczego do funkcji programowo-prognostycznych (charakterystycznych dla kapitalistycznego planowania indykatywnego). Dyrektywny typ planowania utrzymał się jedynie w Korei Północnej i na Kubie (choć i tam zanotowano pewną jego ewolucję). W krajach zachowujących jeszcze ustroje socjalistyczne, centralne planowanie gospodarcze przybrało zaś na ogół postać parametryczno-dyrektywną. Tak stało się m.in. w Wietnamie, Laosie oraz w pewnym zakresie w ChRL³².

Nim jednak to nastąpiło, jak już wspomniałem, Chiny korzystały z „dobrodrojeństwa” radzieckiego planowania dyrektywnego³³. System — podobnie jak w sferze komunizmu — na gruncie chińskim przybrał specyficzny charakter. W drugiej połowie lat 50. XX w. chiński przywódca Mao Zedong doszedł do wniosku, iż planistom w ChRL brakuje ferworu oraz że zapatrzyli się oni w model radziecki, w chwili gdy Chiny powinny szukać własnej drogi³⁴. Idea ta zapoczątkowała „Wielki Skok” — nierealny, pompatyczny, wyizolowany od potrzeb społeczeństwa i gospodarki oraz nie mający podstaw w prawidłowościach rządzących ekono-

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ *Ekonomia polityczna*, red. J. Dziewulski, Warszawa 1959, s. 641–642.

³² Zob. Ibidem.

³³ Zob. A. Hunter, J. Sexton, *Contemporary China*, New York 1999, s. 25–26.

³⁴ J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 542.

mią — program, który w skrócie miał doprowadzić Chiny do „wyprzedzenia w produkcji stali gospodarki Wielkiej Brytanii w ciągu piętnastu lat”³⁵.

Główny nacisk położono na przemysł, zwłaszcza na produkcję stali, w tym stali wytapianej przez członków wiejskich komun w prowizorycznych dymarkach. Ministrowie i regionalni zarządcy prześcigali się w prognozach odnośnie wzrostu produkcji. Np. podczas zjazdu w Hangzhou w styczniu 1958 r. Ministerstwo Metalurgii przedstawiło plan zakładający ponad dwukrotne zwiększenie produkcji stali do 20 mln ton 1962 r., by następnie w 1977 r. osiągnąć poziom 100 mln rocznie. Nie chcąc pozostać w tyle, Ministerstwo Przemysłu Chemicznego zaproponowało budowę tysięcy chemicznych zakładów nawozowych. Inni przedstawiciele administracji podjęli się budowy 90 tys. km dróg do 1972 roku³⁶.

Dla dalszego pobudzania wzrostu przyjęto procedurę, zgodnie z którą rząd centralny opracowywał dwa plany. Spełnienie założeń pierwszego stanowiło obowiązek. Osiągnięcie celów drugiego, w ramach którego zakładano progres względem pierwszego planu, wymagało dodatkowego wysiłku. Projekty na poziomie prowincji także powstawały w dwóch wersjach — przy czym pierwsza opierała się na „rozszerzonym” zestawie planów centralnych, druga zaś wyznaczała jeszcze bardziej wyśrubowane cele. Proces zwiększania minimalnych wymagań postępował w dół drabiny administracyjnej, aż na poziom lokalnej implementacji założeń, gdzie osiągał pięcio- bądź sześciokrotność pierwotnych projektów³⁷.

Skutkiem „Wielkiego Skoku” były 3 lata nieudanych zbiorów i klęska głodu, która pochłonęła 30 mln ludzi. W sferze partii komunistycznej niepowodzenie tego projektu spowodowało odsunięcie Mao od władzy oraz wprowadzenie pewnych reform gospodarczych stabilizujących sytuację. Komuny pozostały główną jednostką organizacyjną, lecz zostały podzielone na brygady i zespoły produkcyjne. Właścicielom prywatnym zwrócono ziemię, większą uwagę zwrócono na potrzeby rolnictwa³⁸. Wciąż jednak chińska gospodarka pozostała w sferze oddziaływania dyrektywnych planów gospodarczych.

Przesunięcie w stronę planowania indykatywnego, właściwego państwowemu kapitalizmowi, wiązać należy z reformami wprowadzanymi (czy też próbami ich wprowadzenia) po okresie „Wielkiego Skoku”³⁹, ale przede wszystkim z działaniami podejmowanymi przez Denga Xiaopinga w latach 80. XX w. i w latach kolejnych, przez następne ekipy rządzące w ChRL⁴⁰. W tak kształtowanym systemie gospodarczym ChRL można wyróżnić 6 etapów:

³⁵ Witold Rodziński określa „Wielki Skok” jako jeden z najsłabszych epizodów długich dziejów narodu chińskiego, zob. W. Rodziński, *Historia Chin*, Wrocław 1992, s. 698–700.

³⁶ J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 542–543.

³⁷ Ibidem, s. 543.

³⁸ Zob. W. S. Morton, C. M. Lewis, *Chiny. Historia i kultura*, Kraków 2007, s. 245.

³⁹ Zob. B. Góralczyk, *Chińskie reformy [w:] Chiny w stosunkach międzynarodowych*, red. K. Iwańczuk, A. Ziętek, Lublin 2003, s. 35–36.

⁴⁰ Zob. szerz. Ibidem, s. 36–44, K. Tomala, *Procesy reform...*, op. cit., s. 11–27, A. Hunter, J. Sexton,

1. gospodarka centralnie planowana (do 1978 r.),
2. gospodarka głównie centralnie planowana z marginesowymi elementami rynku (1978–1984),
3. gospodarka towarowa z elementami centralnego planowania (1984–1987),
4. socjalistyczna gospodarka towarowa (1988–1989),
5. kombinacja gospodarki centralnie planowej z gospodarką rynkową (1989–1991),
6. socjalistyczna gospodarka rynkowa (od 1992 r.)⁴¹.

Wydaje się, iż wciąż aktualnym pytaniem jest, w jakim miejscu znajduje się ona obecnie — i czy — jak już wskazywałem — w XXI w. zwrot „socjalistyczna” nie pozostaje jedynie pustym frazesem?

Przykład japoński

W zmianach tych, mających urynkowić chińską gospodarkę, uwzględniając oczywiście ustrojowe odrębności, dostrzec można pewne punkty zbieżne z realizowanymi po II wojnie światowej w Japonii działaniami na rzecz planowania. W tym kontekście wymienić należy m.in. planowanie rządowe realizowane w Japonii przez rząd premiera Shigeru Yoshidy. W latach 50. XX w. opracował on kilka ważnych planów gospodarczych, przyjmowanych na okres pięciu lat. Większość z nich trwała jednak krócej niż 3 lata, gdyż zaplanowane wartości kończono przed terminem. Plany te wyznaczały kierunek rozwoju gospodarczego, niezbędne przedsięwzięcia rządu oraz pewne wytyczne dla przemysłu⁴². Zbiorczo plany te przedstawiono w tabeli 1.

Jan Bossak, analizując wymienione plany rozwoju gospodarczego Japonii, wskazuje na wagę, jaką Agencja Planowania Ekonomicznego i rząd przypisywały stwarzaniu dogodnych warunków akumulacji i inwestycji, wzrostowi wydajności pracy, modernizacji technologicznej i zmianom w strukturze produkcji, a także trosce o podniesienie międzynarodowej zdolności konkurencyjnej⁴³. Nie można również pominąć roli, jaką w okresie szybkiego wzrostu gospodarczego odgrywały w Japonii Ministerstwo Handlu Międzynarodowego i Przemysłu (MITI) oraz Ministerstwo Finansów. W MITI wybierano i dbano o przemysły strategiczne dla osiągnięcia celu, jakim była konkurencyjność pozwalająca na zniesienie ograniczenia bilansu płatniczego. W ramach tego podmiotu rządowego sporządzano długookresowe „wizje” rozwoju przemysłu i handlu oraz zabiegano o ich realizację. W Ministerstwie Finansów, w którego gestii znajdowały się zasadnicze kwestie

Contemporary China, op. cit., s. 73–90, E. E. Moise, *Modern China*, Harlow 2008, s. 213–219, B. L. Reynolds, *Chinese economic reform. How far, how fast?*, San Diego 1988, passim.

⁴¹ A. Bolesta, *Chiny w okresie transformacji*, Warszawa 2006, s. 39.

⁴² Por. T. Nakamura, *Gospodarczy rozwój współczesnej Japonii*, Singapur 1987, s. 80–81.

⁴³ Zob. J. Bossak, *Japonia. Strategia rozwoju w punkcie zwrotnym*, Warszawa 1990, s. 91.

polityki budżetowej i monetarnej, sterowano przepływem funduszy do przemysłu na rzecz wybranych gałęzi⁴⁴.

Tabela 1. Japońskie plany gospodarcze w latach 1956–1980 i ich wykonanie* (w nawiasach)⁴⁵.

NAZWA PLANU	LATA	CELE	STOPA WZROSTU PKB*	STOPA INFLACJI
Pięcioletni plan osiągnięcia samodzielności ekonomicznej	1956–1960	Samodzielność, pełne zatrudnienie	4,9 (8,8)	1,8
Nowy długofalowy plan ekonomiczny	1958–1962	Wzrost stopy życiowej, pełne zatrudnienie	6,5 (9,7)	3,4
Plan Podwojenia Dochodu	1961–1970	Podwojenie PKB	7,8 (11,6)	5,7
Średniookresowy plan ekonomiczny	1964–1969	Zrównoważony wzrost	8,1 (10,1)	5,0
Plan rozwoju ekonomicznego i społecznego	1970–1975	Stworzenie dobrego społeczeństwa przez zrównoważony wzrost	10,6 (5,1)	11,1
Podstawowy plan ekonomiczny i społeczny	1973–1977	Promowanie dobrobytu i współpracy międzynarodowej	9,4 (3,5)	12,9
Plan ekonomiczny na drugą połowę lat 70.	1976–1980	Wzbogacenie życia, stały rozwój ekonomiczny	6,0 (4,5)	6,4

Źródło: T. Kowalik, *Systemy gospodarcze. Efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Warszawa 2005, s. 182–183.

Jeżeli chodzi o przywołane rozróżnienie gospodarki centralnie planowanej i liberalnej, to warto nadmienić, iż liberalna ekonomia, a w szczególności prokonkurencyjna polityka strukturalna, zalecają, aby państwo pełniło w procesie inwestycyjnym rolę pomocniczą, polegającą w zasadzie na tworzeniu i gwarantowaniu instytucjonalnych ram swobody działalności gospodarczej prywatnych przedsiębiorstw. W krajach postsocjalistycznych planowanie inwestycji przez państwo kojarzy się z nakazowym systemem zarządzania gospodarką i jest oceniane negatywnie. Zgodzić się trzeba z Anną Ząbkowicz, iż wydaje się to niesłusznym.

⁴⁴ A. Ząbkowicz, *Instytucje i wzrost gospodarczy Japonii*, Kraków 2006, s. 112.

⁴⁵ Dane nie uwzględniają „Siedmioletniego nowego planu ekonomicznego i społecznego” przyjętego na lata 1979–1985, por. T. Kowalik, *Systemy gospodarcze. Efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Warszawa 2005, s. 182–183.

W wysokorozwiniętych gospodarkach rynkowych rządy również planują inwestycje i treść tych planów jest dla sektora prywatnego wskazówką, a nie nakazem⁴⁶.

Japonia jest przykładem gospodarki wolnorynkowej, która wyróżniała się bezprecedensowym po wojnie tempem wzrostu gospodarczego i konkurencyjnością międzynarodowej, wspomaganym przez centralne planowanie inwestycji. Planowanie było ważną formą koordynacji gospodarki, ale wykonanie polityki opierało się nie tyle na rządowych dyrektywach, co na różnych formach perswazji (prośbach, ostrzeżeniach, sugestiach, zachętach) oraz finansowych bodźcach, płynących przede wszystkim za pośrednictwem rynku⁴⁷. Wraz z reformami gospodarczymi dokonanymi w CHRL, chińskie podejście do prowadzenia polityki gospodarczej, opartej o kierunkowe dokumenty planistyczne, uległo zmianie, nabierając bardziej indykatywnego charakteru. Prześledźmy tę sytuację na przykładzie XII Pięcioletnich Wytycznych, odnosząc je do chińskiej polityki energetycznej.

Wytyczanie zamiast planowania

W przeszłości chińskie plany gospodarcze nastawione były przede wszystkim na rozwój produkcji, a ich priorytetem był wzrost, i to wyłącznie w kontekście ilościowym. Zmiana podejścia do zarządzania gospodarką znalazła swoje odbicie w aktywności planistycznej prowadzonej na szczeblu rządowym. Wyrazem tego były przełomowe XI Pięcioletnie Wytyczne, w których odeszło się od wąskich celów produkcyjnych, gdyż przedstawiły szerszy i ambitniejszy zakres działania, przechodząc z rozumowania ilościowego na jakościowe. Wzrost gospodarczy „za wszelką cenę” został zamieniony na koncepcję zbalansowanego wzrostu, a celem stało się harmonijne społeczeństwo oraz rozwój nauki i technologii. Oficjalnie nawet nazwa została zmieniona, zamiast „Planu” (计划 — *jihua*) użyto sformułowania „Wytyczne” (规划 — *guihua*), tak, aby podkreślić przejście Chin od sowieckiego stylu gospodarki planowej do socjalistycznej gospodarki rynkowej — socjalizmu o chińskich właściwościach⁴⁸ (czy też „chinmunizmu”) — gospodarki zbliżonej do gospodarki wolnorynkowej. Wytyczne odzwierciedlają stopniowe zmiany zachodzące w Chinach, w partii i w społeczeństwie, oraz pokazują, gdzie Chiny pragną się znaleźć w niedalekiej przyszłości⁴⁹.

Kolejne, XII Pięcioletnie Wytyczne, kierunkują działania Chin w perspektywie lat 2011–2015. Prezentujący je premier Wen Jiabao użył obrazowej metafory bogactwa kraju jako ciasta, które nie dość, że powinno być jak największe, to również

⁴⁶ Ibidem, s. 109–111.

⁴⁷ Ibidem, s. 111–112.

⁴⁸ K. Żelichowska, *Droga z fabryki do laboratorium, czyli nowa chińska pięcioletka*, <<http://www.polska-azja.pl/2012/04/25/k-zelichowska-droga-z-fabryki-do-laboratorium-czyli-nowa-chinska-piecioletka/>>, [18.06.2012].

⁴⁹ Ibidem.

tak podzielone, aby każdy obywatel mógł się nim do pełna nasycić. Planowany wzrost gospodarczy został zmniejszony do 7 proc. w skali roku, położono nacisk na jego lepszą redystrybucję wśród społeczeństwa, tak aby zmniejszyć nierówności społeczne oraz rozwinąć zachodnie regiony państwa⁵⁰.

Trzy kluczowe aspekty Wytycznych to inwestycje w badania i rozwój, wsparcie wschodzących strategicznych gałęzi przemysłu (Strategic Emerging Industries — SEI) oraz wsparcie rozwiązań ekologicznych i energooszczędnych. W tych ramach dostrzec należy znaczenie energetyki — występującej zarówno na poziomie kluczowych aspektów (rozwiązania ekologiczne i energooszczędne), jak i na poziomie sektorów strategicznych. Są nimi m.in. sektory związane z alternatywnymi źródłami energii, ochroną środowiska, efektywnością energetyczną, branżą materiałową (surowce naturalne) oraz transportem ekologicznym⁵¹.

Wiele celów wskazywanych w XII Wytycznych dotyczy ochrony środowiska (skorelowanego w obecnych realiach z energetyką — *vide* wcześniejsze uwagi). Wymienić tu można m.in. stawianie na ograniczenie emisji dwutlenku węgla czy dwutlenku siarki, jak również wzrost zalesienia. Jest to dotychczasowy najbardziej proekologiczny chiński plan gospodarczy (w rozumieniu indykatywnym).

Potwierdzają to również chińscy analitycy. W ich ocenach cele związane z ochroną środowiska i zasobami naturalnymi stanowią 33,3 proc. całego planu. Po raz pierwszy nowe Wytyczne zawierają również swoiste zabezpieczenia — np. na obszarach, gdzie działania przemysłowe są ograniczone lub zakazane, ochrona ekologiczna będzie rygorystycznie egzekwowana, a zielone strefy buforowe tworzone tak, aby ochraniać zagrożone tereny. W planach jest wiele ekologicznych projektów, związanych z renowacją i rekonstrukcją obszarów przyrodniczych⁵². Poprawie polityki ekologicznej służy kluczowy wskaźnik, jakim jest redukcja emisji zanieczyszczeń, nie tylko energooszczędność. Kontrolowana będzie nie tylko produkcja, ale również konsumpcja paliw. Ustalono również, że udział paliw niekopalnych (czyli energia ze źródeł odnawialnych oraz energia jądrowa) w całkowitym zużyciu energii do 2015 r. będzie wynosił 11,4 proc., a w 2020 r. — 15 proc.. Według chińskich statystyk rządowych, paliwa niekopalne stanowiły 8,3 proc. całkowitego zużycia energii w 2010 r. Rozbudowana zostanie również infrastruktura transportowa oraz energetyczna, m.in. elektrownie wiatrowe, linie energetyczne czy gazociągi przesyłowe⁵³.

Wskazywane w Wytycznych kierunki działań dotyczą perspektywy 2015 r. Programowanie — zgodnie z tradycją zapożyczoną jeszcze z pierwszej fazy kształtowania się chińskiego systemu gospodarczego — wyznaczane jest na okres pięciu lat. W energetyce charakteryzującej się dość długim procesem inwestycyjnym,

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ J. Casey, K. Koleski, *Backgrounder: China's 12th Five-Year Plan*, (http://www.uscc.gov/researchpapers/2011/12th-FiveYearPlan_062811.pdf), [18.06.2012].

⁵² K. Żelichowska, *Droga z fabryki...*, op. cit.

⁵³ Ibidem.

wymagającym zaangażowania licznych środków operacyjnych i finansowych, tak przyjęty horyzont czasowy może wydawać się zbyt krótkim. W rozgrzanych do czerwoności płucach nienasyconego energetycznie chińskiego smoka okres ten wydaje się być natomiast zbyt długim. Spójrzmy zatem na energetyczne potrzeby chińskiej gospodarki.

Energetyczny chiński smok

Silny wzrost chińskiej gospodarki w ciągu ostatnich 30 lat spowodował gwałtowny wzrost zapotrzebowania na energię. W 2002 r. Chiny stały się drugim pod względem konsumpcji energii krajem, ustępując jedynie Stanom Zjednoczonym⁵⁴, zaś w 2010 r. były już największym konsumentem energii na świecie (w ujęciu energii pierwotnej), po raz pierwszy wyprzedzając na tym polu USA. Tym samym chińskie zużycie energii w światowej konsumpcji wyniosło nieco ponad 20 proc⁵⁵.

Szybko rozwijająca się gospodarka Chin zużywa coraz więcej energii. Duże znaczenie odgrywa w niej ropa naftowa. Od 1993 r. Chiny są importers netto ropy naftowej, a ich udział w światowym zużyciu tego surowca osiągnął w 2004 r. poziom 8 proc., co dało im drugie miejsce za Stanami Zjednoczonymi. Dzielne zapotrzebowanie na ropę naftową Chin w 2003 r. amerykańska Agencja Informacji Energetycznej (Energy Information Agency) szacowała na 6,5 mln baryłek, przewidując równocześnie, że może ono osiągnąć 14,2 mln baryłek w 2025 roku⁵⁶. W 2011 roku zapotrzebowanie to wyniosło już ponad 9,7 mln baryłek dziennie⁵⁷.

Ropa naftowa pochodzi głównie z Bliskiego Wschodu, ale widoczne jest zaangażowanie Chin w poszukiwaniu partnerów na innych kontynentach. Kierunkami importu tego surowca są także Afryka i Rosja. Surowiec staje się strategiczny ze względu na konieczność utrzymania rozwoju gospodarczego. Z tego względu zabezpieczenie dostaw ropy, jak i infrastruktury przesyłowej, stanowi dla chińskiego rządu jeden z głównych elementów bezpieczeństwa energetycznego i gospodarczego. Stąd plany rozbudowy rurociągów biegnących z obszaru Federacji Rosyjskiej, jak i zachodniej części kraju⁵⁸.

⁵⁴ *China Today. An encyclopedia of life in the People's Republic*, red. J. Lou, Westport 2005, s. 148.

⁵⁵ *BP Statistical Review of World Energy June 2011*, <http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf>, [18.06.2012].

⁵⁶ W. Cieciora, *Rola państw arabskich w chińskiej polityce energetycznej* [w:] *Fenomen Chin. Wybrane problemy polityki wewnętrznej i zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej*, red. M. Pietrasik, Łódź 2007, s. 205–206.

⁵⁷ *BP Statistical Review of World Energy June 2012*, <http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2012.pdf>, [18.06.2012].

⁵⁸ R. Rosicki, *Chiny i Indie a bezpieczeństwo energetyczne Europy*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 2(2010), <http://remigiusz-rosicki.pl/publications/Chiny_i_Indie_a_bezpiec

Chińskie zasoby gazu ziemnego to jedynie 1,5 proc. światowych zasobów (3,1 bln m³)⁵⁹. Gaz ziemny jeszcze niedawno był mało znaczącym składnikiem energetycznego bilansu. W 2005 r. zajmował w nim jedynie 2,8 proc., gdy w 2010 r. — już prawie dwa razy więcej (4 proc. — 5,3 proc.)⁶⁰. W okresie realizacji XII Wytycznych udział gazu w ogólnej konsumpcji ma się podwoić⁶¹.

Przedstawiając chińską strukturę energetyczną, nie można pominąć węgla. Ma dla sektora energetycznego w Chinach znaczenie absolutnie priorytetowe. Chiny są największym producentem i konsumentem węgla, a w 2007 r. stały się jego importerem netto⁶². W 2007 r. chińskie elektrownie i ciepłownie miały 58 proc. udział w całkowitym zużyciu węgla. Innymi znacznymi odbiorcami tego surowca jest hutnictwo (żelaza i stali)⁶³.

W XII Wytycznych zakłada się, iż w 2020 r. Chiny osiągną poziom 15 proc. energii pierwotnej pochodzącej z paliw niekopalnych, przechodząc stopniowo od 8,3 proc. w 2009 r., do około 11 proc. w 2015 r. W wytycznych planuje się ustanowić limit krajowej produkcji węgla. Wytyczne zawierają również znaczące wsparcie dla energetyki jądrowej i wodnej oraz wiatrowej⁶⁴. Spójrzmy kolejno na te komponenty bilansu energetycznego Państwa Środka.

Jeżeli chodzi o rynek energetyki wiatrowej to, tak jak w latach poprzednich, Chiny, obok Indii, są główną siłą napędową na światowym rynku. Chociaż w ocenie ekspertów Światowej Rady Energetyki Wiatrowej (Global Wind Energy Council) era podwójnego i potrójnego wzrostu energetyki wiatrowej w Chinach wydaje się być już przeszłością, to w 2011 r. udział Chin w światowym rocznym przyroście mocy wiatrowej wciąż stanowił aż 43 proc.⁶⁵. Już drugi rok z rządu Chiny zainstalowały prawie 17 tys. MW mocy w energii wiatrowej, ale po raz pierwszy od prawie dekady nie osiągnęły wspomnianego podwójnie lub potrójnie dwucyfrowego wzrostu. Na koniec 2011 r. Chiny posiadały 62,364 MW mocy zainstalowanej, co dało im pierwszą pozycję na świecie (26,2 proc. globalnej mocy zainstalowanej, przed USA — 46,919 MW i 19,7 proc. oraz Niemcami — 29,060 MW i 12,2 proc.). Wydaje się jednak, że ten rynek wchodzi w fazę konsolidacji. Dalszy wzrost wymaga

czestwo_energetyczne_Europy.pdf, [18.06.2012].

⁵⁹ BP *Statistical Review of World Energy June 2012...*, op. cit.

⁶⁰ Por. A. Szcześniak, *Chińska eksplozja energetyczna*, <<http://www.chemia.e-bmp.pl/chinska-eksplozja-energetyczna,2759,art.html>>, [18.06.2012].

⁶¹ *China's 12th Five-Year Plan. How it actually works and what's in store for the next five years*, <http://www.apcoworldwide.com/content/pdfs/chinas_12th_five-year_plan.pdf>, [18.06.2012]; Por. *UNFCCC Workshop on NAI NAMAS. Presentation by China*, <http://unfccc.int/files/bodies/awg-lca/application/pdf/20120517_china_1539.pdf>, [18.06.2012].

⁶² *Polityka energetyczna Chin*, <<http://www.pekin.polemb.net/?document=94>>, [18.06.2012].

⁶³ 2010 Survey of Energy Resources — World Energy Council, www.worldenergy.org/documents/ser_2010_report_1.pdf, [18.06.2012].

⁶⁴ *China's 12th Five-Year Plan. How it actually works...*, op. cit.

⁶⁵ *Global Wind Report 2011*, <http://www.gwec.net/fileadmin/documents/NewsDocuments/Annual_report_2011_lowres.pdf>, [18.06.2012].

jednak poprawy infrastruktury sieciowej, która nie może nadążyć za nowymi instalacjami. Pomocnym w tym zakresie mogą być XII Wytyczne, w których stawia się na rozwój energetyki odnawialnej. W corocznym opracowaniu Światowej Rady Energetyki Wiatrowej „*Global Wind Report 2011*” wskazuje się również na problem nadpodaży produkcji oraz kwestionuje możliwość osiągnięcia 5 000 MW mocy zainstalowanej w morskiej energetyce wiatrowej (*offshore*) — trudności mają tu swoje podłoże lokalizacyjne i regulacyjne⁶⁶.

Chiny są również światowym liderem wykorzystania elektrowni wodnych. Jak wskazuje się w Światowym Atlasie Hydroenergetyki i Tam 2009 (*Hydropower & Dams World Atlas 2009*), na początku 2009 r. około 80000 MW mocy zainstalowanych w elektrowniach wodnych było w budowie. Największym projektem hydroenergetycznym jest Tama Trzech Przełomów. W 2009 r. wyprodukowała ona prawie 80 TWh energii elektrycznej, czyli więcej niż są w stanie wyprodukować rocznie wszystkie elektrownie wodne w Japonii⁶⁷. W 2010 r. w elektrowni działało 26 turbin, docelowo mają być 32 turbiny (dwie ostatnie jednostki miały zostać załączone w maju 2012 roku⁶⁸), każda o masie 400 ton i mocy 700 MW. Wraz z dwoma dodatkowymi generatorami po 50 MW, moc zainstalowana osiągnie 22,5 GW, czyli mniej więcej dwie trzecie mocy zainstalowanej w polskiej elektroenergetyce⁶⁹.

Oprócz projektu Trzech Przełomów, w chińskim systemie elektroenergetycznym istnieje wiele innych potężnych elektrowni. Wymienić tu można m.in. elektrownie: Xiluodu (12 600 MW), Xiangjiaba (6 000 MW), Longtan (6 300 MW), Jinping II (4 800 MW), Xiaowan (4 200 MW), Laxiwa (4 200 MW), Jinping I (3 600 MW), Pubugou (3 600 MW), Dagangshan (3 600 MW) i Goupitan (3 000 MW). Planowana jest również budowa kolejnych elektrowni wodnych na Jangcy: Wudongde (9 000 MW) i Baihetan (12 600 MW)⁷⁰.

Chiny z powodzeniem korzystają również z energetyki jądrowej. W kwietniu 2012 r. liczba pracujących reaktorów jądrowych w Państwie Środka wynosiła 16 (4 proc. w światowym udziale ilościowym reaktorów i 3 proc. w globalnej mocy zainstalowanej netto), dając łączną moc zainstalowaną 11 816 MW. Przełożyło się to na 1,85 proc. ich udział w krajowej produkcji energii elektrycznej w 2011 roku⁷¹.

W odniesieniu do kwestii wykorzystania energii jądrowej należy odnotować fakt, iż na początku czerwca 2012 r. Chiny zdecydowały się znieść wprowadzone w marcu 2011 r. moratorium na inwestowanie w energetykę jądrową. Moratorium to było efektem awarii w japońskiej elektrowni Fukushima. Chiński rząd ocenia,

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ 2010 *Survey of Energy Resources...*, op. cit.

⁶⁸ *Three Gorges Dam to work at full capacity in May*, <http://www.chinadaily.com.cn/business/2012-02/11/content_14584347.htm>, [18.06.2012].

⁶⁹ W. Kwinta, *Zapora Trzech Przełomów*, „Polska Energia”, 1/2012, www.cire.pl/pliki/2/zapora_trzech_przelomow.pdf, [18.06.2011].

⁷⁰ 2010 *Survey of Energy Resources...*, op. cit.

⁷¹ *Stan energetyki jądrowej na świecie*, <<http://www.mg.gov.pl/node/10976>>, [18.06.2012].

że powrót do energetyki jądrowej pozwoli zapobiec deficytowi energii elektrycznej oraz przyspieszy wzrost gospodarczy. W ciągu najbliższych 8 lat Chiny planują osiągnąć poziom 60000 MW mocy zainstalowanej w energetyce jądrowej⁷².

Podsumowanie

Międzynarodowa Agencja Energetyczna (International Energy Agency) ocenia, iż Chiny umocnią się na pozycji największego światowego konsumenta. W 2035 r. kraj ten będzie zużywał prawie 70 proc. energii więcej niż USA, pomimo tego, iż konsumpcja energii na osobę w Chinach będzie mniejsza niż połowa tej konsumpcji w USA⁷³. Zdaniem analityków Exxon Mobile, Chiny osiągną szczyt demograficzny około 2030 r. W kolejnych latach nastąpi gwałtowny spadek liczby chińskiej ludności w wieku produkcyjnym. Ta zmiana, związana z polityką rodzinną, pomaga wyjaśnić, dlaczego wzrost PKB Chin oraz ich zapotrzebowania na energię będzie mieć w najbliższych dziesięcioleciach umiarkowany charakter, osiągając swój szczyt wraz ze wspomnianym szczytem demograficznym w 2030 roku⁷⁴.

W raporcie Exxon Mobile wskazuje się również, iż do 2040 roku⁷⁵. Chiny ograniczą swój popyt na węgiel (w skali światowej) o 10 proc. Z kolei analitycy BP przewidują koniec rosnącej konsumpcji węgla po 2020 r. Węgiel pozostaje głównym chińskim paliwem, ale jego udział w bilansie paliwowo-energetycznym spadnie z 70 proc. do 55 proc. w wyniku dojrzewania struktury przemysłowej⁷⁶.

Chińska struktura energetyczna zmienia się i będzie się zmieniać. Otwartą kwestią jest to, czy pójdzie ona za wskazaniem analityków. Historia pokazuje, iż niejednokrotnie Chiny zaskakiwały świat i pewnie niejednokrotnie jeszcze zaskoczą — nie dając zamknąć się w żadne statystyczne ramy. Niemniej jednak olbrzymim wyzwaniem, jakie stoi przed sektorem energetycznym w ChRL, jest zapewnienie potrzeb energetycznych olbrzymiej gospodarce, na którą składają się potężny przemysł oraz bogacące się społeczeństwo, zużywające coraz więcej energii na własne potrzeby. Determinuje to działania rządowe, które skierowane są na rozbudowę infrastruktury wytwórczej i przesyłowej oraz dystrybucyjnej. Chiny korzystają przy tym z efektu skali, maksymalizując program energetyki jądrowej, wiatrowej czy wodnej. Chociaż ChRL deklaruje dokonanie pewnych ograniczeń w zakresie wykorzystania węgla oraz paliw kopalnych, to wciąż pozostają

⁷² *Chiny wracają do atomu*, <http://www.ekonomia24.pl/arttykul/885983.html>, [18.06.2012].

⁷³ *World Energy Outlook 2011. Synteza*, http://www.iea.org/weo/docs/weo2011/es_polish.pdf, [18.06.2012].

⁷⁴ *2012 The Outlook for Energy: A View to 2040*, http://www.exxonmobil.com/corporate/files/news_pub_eo2012.pdf, [18.06.2012].

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *BP Energy Outlook 2030*, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/downloads/O/2012_2030_energy_outlook_booklet.pdf, [18.06.2012].

one istotnym składnikiem chińskiego mixsu energetycznego (czego wyrazem są powstające nowe elektrownie węglowe)⁷⁷. Chiny nie są bowiem związane żadnymi formalnymi wymogami w odniesieniu do redukcji emisji (nie są objęte Anekssem I do Protokołu z Kioto)⁷⁸.

Chiny mogą, ale nie muszą zredukować swojej emisji gazów cieplarnianych (a są w tym zakresie „niekwestionowanym liderem”). Chiny redukują wtedy, kiedy ekonomicznie im to się opłaca. Kończąc, nawiążę do przywołanego już wcześniej elementu klimatycznego europejskiej polityki energetycznej i pojawiających się nowych pomysłów na coraz większą redukcję emisji w Unii Europejskiej. Nie trudno dostrzec, iż europejskie działania na rzecz poprawy klimatu są działaniami osamotnionymi. Europa nie jest wspierana ani przez USA, ani przez Brazylię czy ChRL. Państwa te, będąc znacznymi emitentami, odrzucają ideę globalnego porozumienia redukcyjnego⁷⁹. W 2010 r. komisarz Günter Verheugen mówił, że gdyby kraje UE miałyby zwiększyć cel redukcji emisji CO₂ z 20 do 30 proc. do 2020 r. (zaznaczając przy tym, iż nawet cel redukcji emisji CO₂ o 20 proc. jest bardzo ambitny i będzie trudny do zrealizowania), to ograniczenie emisji byłoby równoznaczne z 14-dniową emisją CO₂ w Chinach⁸⁰. Jak na tę sytuację reagują Chińczycy? Zapewne z „niebiańskim spokojem”, rozwijając dalej swój sektor energetyczny, karmiąc tanią energią nienasyconego gospodarczo smoka.

⁷⁷ Zob. *China plans Asia's biggest coal-fired power plant*, <http://www.google.com/hosted-news/afp/article/ALEqM5h8yIgx4Jl4fGewzi1URmdTzgP6yg?docId=CNG.f7ab34b17766df-497253151fb35e8bcd.5c1v>, [18.06.2012].

⁷⁸ T. Żylicz, *Zawracanie kijem Wisły*, coin.wne.uw.edu.pl/tzylicz/0701AURA.pdf, [8.06.2012].

⁷⁹ M. M. Sokołowski, *Zwiększanie zmniejszania emisji*, http://maciejmsokolowski.pl/pdf/zwiekszenie_zmniejszania_emisji_gazw_cieplarnianych.pdf, [18.06.2012].

⁸⁰ G. Verheugen: *redukcja emisji CO₂ przez UE o 30 proc. mało prawdopodobna*, http://energetyka.wnp.pl/g-verheugen-redukcja-emisji-co2-przez-ue-o-30-proc-malo-prawdopodobna,128944_1_o_o.html, [18.06.2012].

* ABSTRAKT *

Chińska gospodarka to w XXI w. prężnie działający olbrzymi organizm, coraz lepiej radzący sobie w warunkach globalnej rywalizacji. Jednym z jej kluczowych elementów jest sektor energetyczny, bez którego rozwój Państwa Środka nie byłby tak imponujący. Z wielkoskalową gospodarką łączą się jednak wielkoskalowe wyzwania energetyczne. By móc skutecznie konkurować na światowych rynkach trzeba im sprostać.

Uwarunkowania te sprawiają, iż chińska polityka energetyczna staje się zagadnieniem wartym uwagi. Wskazaną problematykę poruszam w moim artykule. Przedstawiam ją w kilku wymiarach, odnosząc się w sposób ogólny do polityki energetycznej oraz planowania gospodarczego, w tym do jego chińskiej specyfiki.

Na tym tle odwołuję się do polityki energetycznej Chińskiej Republiki Ludowej, prezentując ją w kontekście najnowszych Pięcioletnich Wytycznych. W kolejnej części artykułu odnoszę się do samej energetyki, opisując ją w przedmiotowym podziale sektorowym. Podsumowując moje opracowanie podejmuję się próby wyznaczenia kierunków rozwoju sektora energetycznego CHRL oraz oceny chińskich działań w stosunku do energetyki.

Maciej M. Sokołowski — Doktorant w Instytucie Nauk Prawno-Administracyjnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Stypendysta Rządu Królestwa Szwecji na Uniwersytecie w Göteborgu. Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Centrum Prawa Amerykańskiego. Stypendysta Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wyniki w nauce. Współpracownik polskich i zagranicznych kancelarii prawnych. Odbił liczne staże i praktyki, m.in. w RWE Polska, Urzędzie Regulacji Energetyki, Ministerstwie Gospodarki, Państwowej Agencji Atomistyki. W latach 2009–2012 Dyrektor Wykonawczy w Społecznej Radzie ds. Narodowego Programu Redukcji Emisji przy Ministrze Gospodarki. Ekspert z zakresu prawa energetycznego i energetyki. Członek Polskiego Komitetu Energii Elektrycznej. Autor opracowań dotyczących energetyki odnawialnej i konwencjonalnej oraz publikacji z dziedziny prawa administracyjnego, gospodarczego, energetycznego, ochrony środowiska i atomowego.